

Sønderhoning

– sømandsliv, lidenskab, musik og dans

Et interview med Hugo Hørlych Karlsen

Af Helle Lundberg, DR

Til programmet Indblik, Radio Syd, havde Helle Lundberg lavet et interview med forfatteren Hugo Hørlych Karlsen om hans roman *Den første sønderhoning. Historisk roman 1550-1607* (Forlaget Hovedland 2006).

Nedenfor bringer vi med tilladelse fra DR, Radio Syd og Helle Lundberg en let redigeret udgave af interviewet, der kunne høres den 23. og 24. oktober 2006 og ugen efter på nettet.

Interviewet blev optaget i folkemusikeren Peter Uhrbrands have i Sønderho på Fanø august 2006.

1. Indledning

Musik, lidenskab, kulturer der blandes og en storslået og barsk natur som ramme. Det er Hugo Hørlych Karlsens roman om *Den første sønderhoning*.

Identitet, lidenskab, overlevelse og musik. Det handler romanen *Den første sønderhoning* om. Og lidenskab er hvad forfatteren føler for Fanø og for øens musik.

Da nordjyden Hugo Hørlych Karlsen for mange år siden hørte et stykke tilfældigt musik, spidsede han øren – for hvad var det? Noget helt anderledes, inciterende, enkelt og sammensat på én gang. Det var en sønderhoning, den århundrede gamle dans fra Sønderho på Fanø

Inspirationen kom i kirken

Da Hugo Hørlych Karlsen ved et skæbnespil så kom til at sidde i Sønderho kirke til sin datters bryllup med en af øens sønner – så stod det klart for ham, at han måtte fortælle en ganske bestemt historie: beretningen om Ann Katrinn fra 1500-tallets Sønderho og romaen, sigøjneren og spillemanden Mathis.

Formet af naturen

Siden er Hugo Hørlych Karlsen jævnligt vendt tilbage til øen – og romanen har taget form. For nylig udkom den så – som en hyldest til fanøboerne og til deres musik og kultur, som er opstået i tæt forbindelse med den barske natur, havet, kampen for overlevelse. Alt sammen ting som Hørlych Karlsen fortæller levende og malerisk om.

2. Interview

Hugo Hørlych Karlsen: Nu sidder vi jo faktisk ved en folkemusikers hus hernede i Sønderho, og han har blandt andet i de efterhånden tyve år, hvor jeg har kendt til musikken og det hele, gang på gang spillet *Mathis Mortensen*, som regnes for et af de

ældste musikstykker. Og da kom det til mig: Hvad er den musik opstået af? Hvordan er det gået til, at den er fremkommet, denne besynderlige, inciterende, enkle og samtidig meget, meget "rumfyldte" musik, som den er for mig, og så den fascinerende dans?

Derfor kom den ene hovedperson til at hedde Mathis – på grund af sønderhoningmelodien *Mathis Mortensen*.

Det blev i romanen til et møde mellem to mennesker, der spørger til deres egen identitet – et pigebarn og et drengebarn – og de mødes så under meget særlige omstændigheder.

Helle Lundberg: Du kommer et helt andet sted fra i Jylland. Du kommer oppe fra Nordjylland.

Hugo Hørlych Karlsen: Ja. Jeg er født i Sæby – en havneby, hvor jeg har tilbragt min barndom ved havnen, men jeg har så også danset. Jeg har altid kunnet lide musik.

Det der så skete – vi skal tilbage til begyndelsen af 80'erne, hvor jeg var et tilfældigt sted nede i en kælder under et bibliotek, og der blev spillet noget musik og nogle folk dansede og lige pludselig – jeg havde ikke tænkt noget særligt – men så blev der spillet noget, så jeg sagde: "Hov, hvad er det?"

Der var noget i den musik, der pludselig sagde bing. Jeg anede ikke, hvad det var. Det var blot midt i noget andet, der blev spillet. Det var nogle spillemænd, der sad og spillede, og nogle der dansede.

Og så svarer en: "Det er en sønderhoning."

Det var første gang, jeg hørte ordet. Og så så jeg på dansen. Og den der musik, den klang. Så mødte jeg min partner, og hun havde det på samme måde – besynderligt nok. Det, der fascinerer mig selv i den her historie, er, at det kommer ud af den blå luft. Der er ikke nogen, der har fortalt mig noget om det på forhånd.

Vi begyndte så også at lære at danse sønderhoning – den ufatteligt inciterende dans – og havde samme fascination af den.

Der skete så det i 1988, at vi var i Odense og så, at der kom nogle spillemænd fra Fanø. Det var *Jæ' Sweevers* med Peter Uhrbrand, Ole Mouritzen og Erling Brinch. Vi gik hen for at danse til dem. De spillede jo bare – ja, bare og bare – sønderhoning på sønderhoning på sønderhoning afløst af en fannik og en rask.

Herefter begyndte jeg at interessere mig meget for det – for hvorfor pokker sagde det her mig så meget, både musikken og dansen? Hvor kommer det fra? Jeg har aldrig oplevet før eller siden, at noget træder ud af noget andet, der spilles, og så går ind på den måde. Så siden 1988 har jeg da beskæftiget mig med det og begyndte at tage hened til Fanø, hvor der er mulighed for at danse enten i Sønderho eller i Nordby.

Vi har i vores familiealbum et fascinerende billede, hvor jeg står ved siden af en fanøkone herude. Der er vi altså tilbage omkring 1950. Mine forældre har taget mig med herover efter krigen – jeg er født i 48. Og det er det eneste, jeg ellers har som kontaktflade til Fanø, før jeg hører sønderhoningen første gang mange år senere.

Men så skete der det, at min ældste datter uafhængigt af alt dette – børn går jo gudskelov deres egne veje – mødte en ung mand, hvis far faktisk kom fra Sønderho og var den

sidste kaptajn, som omkom på havet uden at blive fundet igen. Kort før han omkom på havet, var han begyndt at bygge et hus nede ved Kåverknoldene, og det er så stadigvæk i familiens eje. Min datter og svigersøn tilbringer mange uger herovre om året sammen med deres børn. Og så er vi som regel også herovre, tit i forbindelse med Sønderhodagen.

Det, der blev spændende for mig, var blandt andet sammenhængen med det maritime liv. Nu sejler jeg selv i en gammel klinkbygget træbåd og søger ud i det værste vejr, man kan forestille sig. Som de siger derhjemme: "Når vi andre sejler ind, sejler Hugo ud." Nu kan den så også klare det.

Men det er også del af en lang og aldrig afsluttelig historie – nemlig: Hvad fascineres vi mennesker af?

Jeg er ikke i tvivl om, at hele den udfordrende kontakt med naturkræfterne forbundet med det nødvendige i at skaffe til dagen og vejen – brødet og fisken til livets opretholdelse – er den kombination, som har været udpræget her.

Jeg kan se i de mange kilder, jeg har måttet arbejde med, at langt tilbage i tiden blev det en livsorientering for drengene at komme på havet – også dem, der ikke kunne tåle det. De blev jo søsyge. De kunne ikke klare det. De var ikke stærke nok til det, men det var deres liv. Et eller andet sted forstår man det godt.

Det, som er så dybt rørende – man er nødt til at sige det uden at blive sentimental – ved at sætte sig ind i Fanøs historie, er, at det jo i den grad er en historie, der fra 1500-tallet og så op til omkring 1900 handler om en enorm mængde, der døde – det er faktisk ufatteligt mange – dels ved stormfloder, naturkatastrofer der rammer selve øen, men især de mange søfolk, der går til på havet. Og det er mange, det er virkelig mange.

Den centrale scene i min roman er det, der sker i 1577, da ni lægtene, som de hedder på sønderhomål – ellers hedder de everter – forliste på havet med hver tolv mand om bord. Det vil sige, at på en nat mistede man omkring 100 mand. Og det har jeg som udgangspunkt for romanen. Det er selve kernen, hvortil så kommer – for sådan er livet jo – kærlighedsforhold mellem mennesker, og der sker komplikationer og forviklinger, som der altid har gjort, og det bliver så også en tråd i romanen.

Hvad der tog lang tid at komme frem til var Ann Katrinn som fortælleren. Hvorfor har jeg ladet Ann Katrinn fortælle det? Det er fordi, jeg kunne mærke, at det skulle det være. Jeg lader hende fortælle mange år efter, at de begivenheder, hun skildrer, foregår, og hendes mand, Mathis, er død.

Hun har et tvesyn. Dels er der nogle mennesker, der har det. Der er nogen, der ikke har det, men de fleste får det, hvis de bliver gamle nok. Sådan vil jeg sige det. Med tvesyn mener jeg, at du forstår ikke kun verden lige ud fra din egen vinkel. Du søger også at forstå verden gennem den måde, de andre så det på. Og der er hun jo højt oppe i årene og har i sin barndom måttet finde ud af: Hvor kommer jeg fra? Altså hun er et menneske med tvesyn. Det vil sige: Hun fortæller på en gang sin egen historie. Det var jo det, der skete for mig, fortæller hun. Men samtidig går hun så at sige mentalt over i den mand, hun kom til at elske og kom til at leve med – til sidst – jamen, de

der konflikter der var, de ting der skete, der hvor vi skred fra hinanden af forskellige grunde, hvor var han henne?

Det er det tvesyn, hun fortæller med, og så er vi faktisk fremme ved sønderhoning som musik og dans.

Jeg påstår, eller man kan også sige, det er min livsoplevelse, at vi mennesker, når vi skaber noget, der er så unikt som sønderhoningmusikken og sønderhoningtraditionen, så skabes der noget, der kan leve.

Det er unikt på flere måder.

Du har noget enestående, for øvrigt i verdenssammenhæng, nemlig en musik- og dansetradition, der er formidlet fra mund til mund, fra menneske til menneske gennem århundreder. Vi ved slet ikke, hvornår det er startet. Vi skal i hvert fald 300 år tilbage, og jeg går i romanen lige så langt tilbage, at vi slet ikke ved noget – så fik jeg frirum til at skrive.

Det, der er så fantastisk, er denne tradition for overlevering, og at den stadigvæk er levende.

Nogle hævder, at man ikke kan kalde den en folkedans, for den har jo aldrig ophørt med at eksistere. Den eksisterer her i Sønderho og i Nordby, her på Fanø, som en dans man danser til bryllupper, konfirmationer og så videre.

Det er unikt.

Mennesker skaber – og det er så det, der ligger som holdningen bag romanen – deres udtryk som en bearbejdelse af den virkelighed, de lever i.

Og de levede i en virkelighed, der i den grad var kendetegnet ved muligheden for at gå til – for at dø på havet. Og man kan også tolke dansen på den måde. En dans hvor man efterligner, imiterer en båd på havet.

Man går parvis, og den dansende herre har fat i damens hånd og arm som i en rorpind, og så går man fremad, og i det øjeblik, man går ind i selve dansen, laver man, hvad der kaldes en stagvending – en stagvending er, at man vender op imod vinden – og danser så rundt med de fantastiske specielle trin med venstre, højre, højre for herrens eller højre, højre, venstre for damens vedkommende – tre trin til en musik der spilles i 2/4-dels takt. Og man får så en bølgebevægelse i dansen.

Og så kan man slippe hinanden – det gør man ikke mere i dag – det har man tidligere gjort netop i sejlskibstiden, hvor damen på en bestemt måde går rundt om herren, og det kan man så tolke som at halse rundt, kalder man det – vender et skib med bagenden op imod vinden.

Og når der er gang i den, så er der tramp i gulvet på en bestemt måde, hvad der er det samme som de smæld, det giver i et sejl, når det fanger vind.

Der har også været nogle figurer under dansen, hvor herren snurrede rundt, og alt det lader jeg så optræde i romanen som del af den dødsangst, ethvert naturligt menneske har. Den angst overvinder man ved i dansen at gøre det, som man ikke kunne klare, hvis det var ude på havet.

Det er en livstolkning fra min side, der ligger i det, og andre vil sige, at man danser det bare, fordi det er sjovt – det var lige det, man fandt på. Men det ligger altså i traditionen, at

man også tolker den som en virkelig sejlerdans. Også det, at man går rundt i kreds ind imellem med hinanden i hånden – det ser for øvrigt fantastisk flot ud – det er ikke organiseret eller noget.

Man ser så, at man går rundt med hinanden i hånden, og når det passer for et par, så begynder de at danse rundt, og så dem bagved, og så danser man rundt lige så mange gange, man kan. Man ser den der bølgebevægelse igen.

Helle Lundberg: Din roman er jo også et møde mellem en mand og en kvinde, en mand som er roma, tater, sigøjner, eller hvad vi nu skal kalde ham, og så pigen fra øen. Jeg kan se, at en del af anmelderne har ment, at du her også er ude i et politisk ærinde, nemlig at du vil fortælle, at det vi opfatter som ærkedansk i virkeligheden er opstået af nogle kulturers sammenstød, sammenrend, sammenkobling, sammensmeltning eller hvad du nu vil.

Hugo Hørlych Karlsen: Ja. Der er selve processen med at skabe en roman meget sjov, for først da jeg havde skrevet den, kunne jeg se det, du siger der, men det var overhovedet ikke hos mig under processen. Det bar bare så – jeg kan ikke sige, hvor det kom fra – Ann Katrinn var fuldstændig levende for mig.

Det skete i Sønderho Kirke for syv år siden. Da havde jeg længe vidst, at jeg ville skrive den. Jeg anede ikke, hvordan jeg skulle komme i gang. Jeg var begyndt at samle stof. Da sad jeg så i Sønderho Kirke, da min ældste datter blev gift for syv år siden, og der kom den der scene med forliset i 1577 frem i mig, og jeg vidste, at han skulle hedde Mathis og vidste, han skulle være roma. Jeg aner ikke hvorfor. Og jeg havde ingen form for politisk tanke med det. Jeg har brugt i alt 15 år på at leve mig ind i den tid, og det var der, det kom fra.

Helle Lundberg: Nu er det jo ikke så længe siden, at den er kommet, bogen. Er der nogen fannikker, der har reageret på den? Hvad har fannikkerne sagt?

Hugo Hørlych Karlsen: Jeg er nødt til at sige: Fannikkerne, det er dem fra Nordby, og sønderhoningerne, det er dem fra Sønderho – så fanøboerne.

Helle Lundberg: Undskyld. Hvad har så fanøboerne sagt?

Hugo Hørlych Karlsen: Altså, det, som jeg har mødt herovre, har været en varm interesse, og – hvad der for øvrigt er dejligt som forfatter – man møder tit respekt fra folk, der kan se, at der ligger et gedigent arbejde bag, et engagement i det. Og jeg har altså faktisk kun mødt interesse og glæde – jeg ville da sige det modsatte, hvis det var tilfældet. Interesse og glæde over, at jeg har behandlet et stof, som danmarkshistorisk set er enestående. Fanø blev jo Danmarks andenstørste søfartsområde i den egentlige sejskibstid. Og allerede i 1500-tallet var det et meget centralt område. Kongen gik jo altid efter at få sømænd fra Fanø, fordi selve livsforholdene, de levede under, gjorde, at de var nødt til at være dygtige sømænd. Så både til hans handelsflåde og til hans krigsflåde var Fanøs matroser de foretrukne.

Det, jeg har gjort meget ud af – og det har været afgørende i processen, er: Du er i et samfund, som har så fantastiske traditioner, også så intime traditioner. Det er et sted, hvor der har været så store lidelser på og fra havet og så store glæder, og hvor der er så dybe også familiemæssige traditioner og forbindelser. Dette var det afgørende for mig at gøre mig klart, da jeg skrev romanen.

Jeg ved faktisk, hvem der boede her på øen i 1500-tallet, kender deres navne og så videre, og fra nogle af dem går slægtslinjen op til nu. Nogle af dem, der kom ind, da jeg signerede bogen i Fanø Boghandel, sagde: ”Du er jo tilbage til der, hvor min slægtstavle går tilbage til.” Og det syntes de var spændende, at jeg havde skrevet der helt tilbage til den tid.

Jeg gjorde så meget ud af at opfinde mine helt egne personer. Og så har jeg sluttet mit arbejde af med, at nogle hernede fra har læst den igennem, for du er nødt til at sikre dig, at der ikke ligger noget, du ikke ved, kan opfattes anderledes, end du har ment det i så unikt et område. Der er ikke en eneste ting i romanen, som ikke er, som jeg selv har søgt at leve mig ind i det, men jeg har villet sikre mig, at der ikke stod noget, som lå fuldstændig skævt i forhold til noget familiemæssigt, privat og intimt eller stedets traditioner. Men der var altså ikke noget.

Helle Lundberg: Den måde fanøboerne er på, de traditioner, der er her, de holdninger, der er her, den måde mennesker reagerer på herovre – kan du se linjer tilbage i tiden på det stadigvæk, eller er det ved at være vandet ud?

Hugo Hørlych Karlsen: Det, jeg oplever og det, jeg også får at vide, er, at der som alle andre steder er lag på lag, og der er meget nære og lang tilbagegående forbindelser herovre. Og jeg tror, at det dels er fordi, der bor masser af mennesker herovre – set i forhold til indbyggertallet – som har de der langt tilbagegående traditioner. Men så er det jo også så markant et sted – der har været så store udfordringer, livet har været så hårdt, og samtidig så rigt. Der har været en enorm maritim kulturel, men også økonomisk rigdom, som blev skabt her – især i sejskibsperioden – og det er der så på en anden måde nu i form af de erhverv, der er her, blandt andet turisterhvervet, men også andre erhverv. Og det er jo stadigvæk en kamp, fordi det er en ø, der ligger herude.

Men der er i hvert fald et lag af meget, meget primær, intim, nær kontakt hele vejen bagud i historien, også i dem der flytter herfra.

Nu min samleverske, som finder ud af, hun har familiemedlemmer, der kommer herovre fra Fanø. Pludselig sker der noget. Så hun er også begyndt at lede tilbage. Og min datter som blev gift med en søn af en sønderhoskipper – det er helt tydeligt, at der i familien, hvis der er noget, der betyder noget, så er det slægtsbogen fra Sønderho.

Og noget andet – og det vil jeg gerne fremhæve – for uden det var min roman jo aldrig blevet til. Det er den fantastiske musik, og det er så i Sønderho-sammenhæng Peter Uhrbrand og Ole Mouritzen, som har overtaget det fra Brinch-familien, der har overleveret det gennem familien århundreder igennem.

Og den musik – det er på den ene side en melodi, men samtidig er det en bestemt spillemåde, som er så speciel. Det er ikke bare noget en musiker gør.

Og jeg mener, dit spørgsmål er besvaret i og med, at så afgørende en tradition som dansen og musikken er fuldstændig levende – ikke kun på Sønderhodag i Sønderho eller til Fannikerdagene oppe i Nordby, men i det hele taget.

Og dem, der så flytter andetsteds hen i landet, de kommer tilbage. De holder øje med det. Der kommer masser tilbage hvert år især i sommerperioden. Går man op i Sønderho Sognearkiv, hvor jeg har måttet være med mit arbejde, kommer der mange ind, som bor et andet sted i landet og spørger tilbage til familien. Så det er meget levende. Kulturelt, identitetsmæssigt set.

Med hensyn til dansen og musikken så er det jo et enestående fænomen, ikke blot at det lever i selve miljøet og ubrudt har gjort det, men også det at de unge er med. Hvor mange dansesammenhænge kan have problemer med, at det kun er de ældre, der er tilbage, så ser man her i Sønderho og i Nordby, at det er alle generationer, der er med.

Det er en stor oplevelse at danse sønderhoning de to steder, fordi man ser de små børn kommer ind for at være med. Vi ser de unge. Når dansen er i gang i forsamlingshuset, så kommer de helt unge, altså fra teenagere – store drenge og piger – ind for at danse sønderhoning. Og de er jo fremragende dansere, de fleste af dem. Og er man det ikke, så går man udenfor på pladsen ved forsamlingshuset og øver sig og lærer det af en, der er bedre, og så kommer man ind og er med igen.

Så her på øen er det jo ikke en dans, der fungerer som en folkedans. Den fungerer som noget, man lærer ved at mødes i forsamlingshuset eller til private fester.

Og det er værd at understrege, at de unge danser og spiller også musikken. Det er altid en ny dans – og meget gammel.

Læs om Hugo Hørlych Karlsens to romaner "Den første sønderhoning" og "Hollænderen" på:
www.nordosten.dk/tosonderhoningromaner.html